

MILKO ŠTIMAC

POLJUBAC
MIHOLJSKOG
LETA

■ Laguna ■

Copyright © 2018, Milko Štimac
Copyright © ovog izdanja 2018, LAGUNA

Kupovinom knjige sa FSC oznakom pomažete razvoj projekta
odgovornog korišćenja šumskih resursa širom sveta.

NC-COC-016937, NC-CW-016937, FSC-C007782

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

POLJUBAC
MIHOLJSKOG
LETA

PROLOG

Slab je čovek. Mali i neznatan. Tako malo od njega zavisi. I opet on, šta će, trudi se, zamišlja, upinje se da zamišljeno ostvari. Usred velikih i njemu tuđih i nesaznatljivih sila. A najveća među njima jesu ljudi sami, zamisli i nakane drugih. Jedni druge ometaju trudeći se svoje da sprovedu. Tek ponekom ponešto uspe. Ostale odnesu tuđe želje i poslovi. Nekome je dovoljno da se ispreči jedan čovek, samo jedno tuđe htenje koje se sa njegovim ne poklapa, pa da ga odgurne u stranu; nad drugima pak poklope se ogromne želje važnih i moćnih, koje mnogima dodijavaju i u propast ih teraju. Sad, da li veliki, da li mali, tek prohtevi i težnje drugih najviše zla nekome nanesu kad su sa njegovom slabom pameću i sposobnošću udruženi. Jer sopstvenih slabosti ljudi najčešće nisu svesni, nego im se tim manjima čine što su veće. Pa oni onda navaljuju da svoje isteraju, sve dublje pod sobom kopajući.

A biva da dođe i takvo vreme kad zavisnost čoveka od tuđih htenja i namera postane tolika da se ne može

prenebreći, i da poništi svako lično nastojanje. Kad rušilačka snaga bezumnosti nekolicine postane takva da pređe na nebrojeno mnogo drugih, stvori se kovitlac koji uništava, razgrađuje i tlači. Takvo je vreme rat. Jedan, nazvan velikim, jer niko nije pamtio veći od njega, pregazio je pola sveta, razbacao sudbine, pomrsio ih i pogasio. Uz njega su još i nahrupili tifus i španski grip, kao da sama tanad nisu bila dovoljna.

I dvadeset godina posle Velikog rata manje je bilo onih koji se sećaju nego onih kojih se sećalo. Život, ipak, nastavlja, grabi dalje, tim grozničavije što je veća pošast od koje želi da se udalji. Beograd i više jer je, od prestonice male kraljevine, zaturene u balkanskim gudurama, ali napredne i u punom uzletu, u ratu bio sveden na omanju varošicu, da bi odmah potom postao centar naglo proširene države, uvećane nekoliko puta. Sa svih strana pohrlilo se na njegovu kaldrmu, a on je rastao, ulepšavao se i progovarao svim narečjima jezika koje je obgrlio.

Rat je mnogima izgledao dalek, osim nekadašnjim vojnicima, koje je zauvek strahotama i patnjama promenio. Mržnja unižava ljudsko u svakom čoveku, pa bio on taj koji mrzi ili koji mržnju samo posmatra. Sećanje na ponašanje nedostojno čoveka trajno je i ne može se zaboraviti.

No, bogu hvala, ovih zaboravu sklonih bilo je više. I oni su nastavljali svoje igre, koje su se uvek igrale između kataklizmi, u vremenâ koja smo svikli da nazivamo normalnim: trgovali su, ljubili se i zaljubljivali, varali i u trgovini i u ljubavi... Trčali su da nekako zadovolje svoje interese, saplićući se malo o htenja drugih, a malo više sami o sebi; sebi opraštajući, a drugima pamteći. U tome bi retki došli i dotle da ni sebi više ne mogu da oprostite.

I

Mlad čovek, dok još nije sa dovoljno ljudi razgovarao, gradio odnose sa njima, sukobljavao se i udruživao, izdavao i bivao izdan, takav čovek, ne može ni da shvati da bi mu se nešto moglo isprečiti na putu. Slaven Božjak, netom svršeni jurist¹, bio je na takvoj tački svoga puta: hitao je da uobličí život, onako kako ga je zamislio, krupnim koracima i širokim zamasima.

Do tada mu je sve išlo dobro, svet je oko njega rastao, a on je u njemu zauzimao sve više mesta i važnosti. Zar bi drugačije i mogao da se oseća kad mu je život krenuo iz većito blatnog sela, iz težačke porodice u kojoj je bio ne zna se koje po redu dete, vredne i poštene svakako, čak imućne za tamošnje prilike, ali što u stvari nije značilo više od toga da imaju kuvano jelo svakoga dana na stolu, a nedeljom i praznicima čak i mesa. I da je prve, samo svoje opanke dobio kad je pošao u školu. Prevelike, da mu potraju i da ih ne preraste brzo. A prve cipele, teške okovane kondure, za polazak u gimnaziju.

¹ Pravník.

Opet, uspehom je mogao da smatra već samo to što su ga dali da uči školu. Neugledan i sitan, nije mogao mnogo u polju da uradi, pa je porodica rešila da ga iškoluje ne bi li imala bar nekoga u varoši kad bude zatrebalo. Kako mu se velikom učinila varošica u kojoj je pohađao gimnaziju! Kako su mu se otvorili vidici i htenja narastala dok je kuckao cipelama po kaldrmi. Nije se, međutim, poneo – iz legla marljivih i radoznalih, bio je dobre naravi, mirne ćudi i sklon knjizi. Ređao je uspeh za uspehom, svaku je godinu sa odlikom okončavao i već je sebe zamišljao udobno ušuškanog u neku sresku ili advokatsku kancelariju, kao činovnika na stalnoj plati.

Može li se više od toga? Ručavao bi u gostionici, nosio bi šešir i čitao pametne knjige. I oženio bi se, svakako, ali ne snašom, nego gospođicom, tu, iz varoši. I ne bi nikad, nikad više, gazio bos po blatu.

A onda ga je, baš nekako pred maturu, zahvatio kovitlac nepoznatih životnih sila i hitnuo ga uvis, toliko daleko da mu je prvi put malo zazeblu oko srca. Tolikom se boljitku nije nadao, nije se ni mogao nadati jer jedva je znao da tako nešto i postoji, a kamoli da je i moguće, pa još i njemu da se dogodi. Tetka, ne mnogo starija od njega, udala se. Na prvi pogled, ništa naročito, dešava se da se tetke i udaju, koliko god deca mislila da su tetke tu samo zbog njih, da samo radi njih i njihove sreće, u vidu iznenadnih poseta sa kolačima, postoje.

Tako se i Slavenova tetka Katica udala. Jednom su je bili poslali da gospođi iz varoši odnese naručena jaja i sir, a gospođi se svidela lepuškasta devojčica, zapravo već devojče, i zadržala ju je da radi kod nje. Pa ju je onda slala na razne obuke za žensku decu, kad stasa, da zna da vodi

domaćinstvo, da ponešto i sašije, da skuva. E, negde između tih škola za devojke i kuće u kojoj je pomagala – pazite: pomagala, a ne služila, jer otresita, divlja i inteligentna Katica ne bi nikoga služila, dakle, na tom putu negde, srela je i upoznala naočitog, kršnog oficira, od Radulovića sa neke planine, daleko dole na jugu, toliko daleko da Katica nije za nju nikada čula. Niti ju je zanimalo.

Dosta joj je bio kapetan Radulović, brkat, plećat i glavat, a uz to i odlikovan više puta. Toliko da se ne zna šta je više zveckalo dok ju je pratio i udvarao joj se – ordenje na širokim prsima, sablja u kaniji ili konjaničke mamuze.

Padoše i sitni poljupci, a za njima i krupna obećanja. Radulović bi predstavljen gospođi starateljici, koja odmah uoči dobru priliku – oficir nije mnogo kod kuće da ti zapoveda, dok dođe, uvek te se uželi, a napredovanje mu stoji zacrtano. Gospođa napisa pismo Katičinima, Katica krišom dodade svoje pisamce u kome je jasno predočila svojim dalekosežne planove za sopstvenu budućnost, rečima *ili on na jesen ili zelena trava na proleće*. Srećom po Katicu, porodica je više značaja pridavala starateljicinih rezonima nego Katičinim izlivima. Ode, tako, jedna od boljih njiva i jedna livada uz nju, za miraz i za kauciju za oficirski brak.

Ode i Katica ubrzo sa Radulovićem pravo u Beograd, ej, u prestonicu, tamo gde žive knez namesnik i kraljica. Tamo je njega čekalo unapređenje, a nju udoban život u stanu u Krunskoj ulici, sa pripadajućom *devojkom*. Život udoban, ali dosadan. Prestonica vri od života, tandrću po kaldrmi špediteri i brundaju automobili, graja i vika ne prestaju, muzika se čuje iz svake kafanske bašte, čak se i neki džez svira, kažu, po nekim klubovima, do sitnih sati.

I sve to bez Katice. Jer ne priliči udatoj ženi, situiranoj, da okolo sedi po kafanama ili, sačuvaj bože, ide u klubove. A onog brkatog i plećatog nema jer oficiri nisu nikada kod kuće. I jeste da je se uželi dok ne dođe, i da tu želju krene da zadovoljava s vrata, ali šta вреди kad se ne miču iz četiri zida? Kao da su oficira zanimali muzika i provod? Da su bar decu imali, mislila je dok je izvaljeni Radulović obeznanjen spavao na njenom ramenu, bar jedno dete, sinčića, pa da se malo nečim zabavi.

I tu se poklopiše Katičine nejasne želje sa Slavenovim životnim prilikama. Eto, uzeće bratanca sebi, pa imaju mesta i više nego što im treba, da se dečko iškoluje do kraja kad već voli te knjige. Nije baš da je priličilo da mlada žena sebi uzima na stan jednog budućeg studenta, ali ovo je drugo, ovde se radi o rodbini. Uostalom, već situirana u prestonici, nije želela da se o njenom poreklu previše govori; samo bi joj trebalo da joj iz *obitelji* pošalju na školovanje neko čupavo, musavo i kaljavo *dite*, zaprepašćeno što je otrgnuto *sa zemlje*.

Slaven je već bio skoro prilagođen kao gradska pojava. Sad, ne baš kicoš, ali onako rasejan i večito sa knjigom ili novinama pod miškom, svakako je više pripadao varoši nego selu. A od varoši do grada, pa to je samo jedan korak, valjda.

Taj je korak za Slavena bio ogroman. Na takvom mestu nije nikada bio, varoški trg je za njega do tada bio vrhunac izobraženosti. A Beograd! Toliko trgova, tramvaja, kola, ljudi, toliko kuća, *višekatnica*! I pozorišta i bioskopa, biblioteka i knjižara. I predavanja, i učenih razgovora sa kolegama. I sa koleginicama.

Do dolaska kod tetke, devojke kojima bi se obratio crvene su i obarale pogled. Sad je sebe često hvatao da crveni u razgovoru sa slobodnim i načitanim studentkinjama. Ono malo odvažnosti što je u varoši nakupio brzo se istopilo, pa se Slaven udubio u knjige, retko se usuđujući da nekoj devojci priđe s bilo kakvom drugom namerom osim razmene beleški. I stvarno je mislio na razmenu beleški, i ni na šta više.

Na Katičin užas! Ona ga je saletela pažnjom od samog dolaska, ne pružajući mu priliku da se čestito načudi gde se to našao i šta ga je snašlo. Teta mu je birala štof za odela, košulje i kravate, tetka mu je plaćala i lagane cipele visokog sjaja, pokušavajući da preko njega živi prestonički život, onako kako bi ona želela. Ali uzalud – Slaven jeste ubrzo i sam počeo da oseća kako baš tu, u prestonici, i pripada, ali dalje od tog utiska pripadanja nije išao. Sem do fakulteta i biblioteke.

I umesto da izlazi noću, da krišom uvodi devojke u sobu, da ga prepoznaju kafanski muzičari na ulici, on bi jedva čekao da se sva svetla po stanu ugase, osim jednog – onog od njegove lampe za čitanje. Katica je samo uzdisala i – čeznula. Što je najgore, nije više ni sama znala za čim, tek videla je da ni preko Slavena ne može da živi punije i uzbudljivije, pa je polako svu snagu i volju počela da pretače u to da ga u njegovom životu prati i obezbeđuje.

A njegov je život tekao ravnomerno, kao lagani uspon Velikim stepenicama na Kalemegdanu, najvećem prestoničkom parku. Isticao se iz svih predmeta, profesori su ga hvalili i na njega ukazivali kao na primer drugima. Nije dugo prošlo, Slaven je diplomirao, i to iz krivičnog prava, valjda jednog od najstrašnijih predmeta Pravnog fakulteta,

mada studenti za svaki predmet, dok ga ne polože, tvrde da je najstrašniji, a za profesora tog predmeta da je najstroži.

Slavenu su svi bili jednaki, gurao je ispit za ispitom, knjigu za knjigom, ostavljajući za sobom hiljade pročitanih stranica, kao kocke kaldrme na putu stvaranja jednog pravника. Taman kad je pomislio kako da nastavi dalje, za koju oblast doktorskih studija da se opredeli, i dok je, za samim ručkom kojim su slavili njegovu diplomu, nameravao da se posavetuje sa tetkom i tečom, teča je, sav ponosan i samozadovoljan, saopštio da mu je, preko rođakâ, obezbedio nameštenje u policiji.

Slaven se nije usudio da se buni, nije bio siguran ni da li želi jer do sada se život starao za njega, a okolnosti su mu uvek išle naruku. On, zapravo, nije ni znao kako da se nečemu usprotivi, nije mu to nikada trebalo, pa nije ni naučio. I ako tetak Radulović kaže da je to *pravo mjesto za jednog pristalog momka*, te da *od knjige niko vajde vidio nije, i što ima više u te knjige*, onda je valjda tako. Rekao je tetak i da Slaven *nije za vojsku*, tonom u kome bi možda neko otkrio tračak sažaljenja, čak izvinjavanja što nije nečaka tamo ugurao, i pored toga što on vojsku nije ni služio zbog slabe građe, ali odmah se trgao, nakašljao i dodao da je *policija odmah do vojske, čim oružje pašu*.

Slavena taj argument sa oružjem nije posebno nadahnuo, ali ga je, na koncu, zanimalo i da vidi kako bi se moglo ono što je naučio primenjivati. Ta živa radoznalost jednog već izgrađenog intelektualca povukla ga je da preko stola pruži Raduloviću ruku i da mu, iskreno i od srca, zahvali.

A onda i da tetki poljubi ruku i da i njoj zablagodari za svu pažnju i staranje, pa onda ponovo oboma što su ga

izveli na put, doveli u prestonicu, dali mu hleb u ruke... Uostalom, i Katica je mislila da je dosta više bilo tih knjiga, i da je krajnje vreme da se malo *osjeti što znači živiti*. A ona je to najbolje znala, ako ne kroz iskustvo, a ono kroz čežnju, onim saznanjem koje od usedelica pravi najbolje bračne savetnice.

Sve je to podiglo raspoloženje za stolom, sve je nekako postalo svečano, a opet toplo i prisno. Popilo se i više nego što je zahtevao ručak, koji je Katica sastavila od omiljenih Slavenovih jela. Budućnost se i dalje osmehivala, tetkinski i rođački. Policija, policija, šta tu ima, može Slaven to, i tu će se istaći sa odlikom.

U takvom je, eto, raspoloženju Slaven zagrabio kružnim koracima ka glavnom prestoničkom trgu svog prvog radnog dana. Namiren obilnim doručkom, jer kako bi to, naopako, bilo da tetkino *janje* ode na posao praznog stomaka, prelistavši novine uz prateću *bijelu kavu*, izašao je iz stana smiren i odlučan.

Osim novina smotanih u džepu mantila, na njemu je sve blistalo i škripalo: uštirkana košulja, svilena mašna, popeglan i namirisani, uglancani da ostavi utisak na poslu. Buduće kolege, međutim, zatečene iz noćne smene, zgužvane i sive, sa cigaretom zalepljenom na usnama, samo su mu pokazale put ka šefovim vratima. Ni tamo nije uspeo ni na koga da ostavi utisak – do šefa nije ni došao, samo mu je sekretarica dala cedulju sa adresom na kojoj je već uviđaj u toku i gde treba da se javi kao mlađi saradnik iskusnijem kolegi. Neometen prijemom na poslu, koji je bio daleko ispod tetkinih ustreptalih očekivanja, prihvatajući sve zdravo za gotovo, Slaven se uputio, mirno i odlučno, na mesto uviđaja.

II

Konstantin Paramentić, za razliku od Slavena, nigde se nije bio zaputio. Bar ne fizički. I bilo mu je svejedno što su njegovu veliku radnu sobu, tako pažljivo i sa ukusom nameštanu, zaposedali ljudi koji za to nisu nimalo marili. Konstantin Paramentić, po prestoničkim klubovima i žurovima poznat kao Koča, Lepi Koča, nije više bio živ. U zoru tog ponedeljka pronašla ga je, u krvi, neprirodno izvrnutog na podu malog kupatila, tik uz radnu sobu, spremačica. Pored njega ležao je i pištolj.

Ubijanje retko kada ima smisla. Protivprirodno je, ne uklapa se u poredak stvari, onako kako ih je Tvorac postavio, i u kome sve nastane, razvija se, svene i nestane. Ubijanje kvari taj ustaljeni proces, preskače ga i unosi nered. Uvek unese nered gde god da se dogodi.

Islednik Todor Krsmanović, koji je stajao na vratima velike radne sobe pokojnog Paramentića, nije podnosio besmisao nasilne smrti. U Velikom ratu nagledao se toliko patnje, smrti i bola da je jedva zdravu pamet sačuvao.

Pa još kad se, demobilisan, vratio posle rata na zapustelo imanje, nekada veliko i gazdinsko, a tada samo gomilu pepela i nagorelih greda, gde ni kuće, od brojne i prebogatе porodične zadruge, živo nije ostalo – e, od toga mu je dugo trebalo da dođe sebi. A pre svega da samom sebi ne presudi, tu na mestu gde je nekada bila kapija, a sada samo prazan prolaz u zakorovljenu avliju. Neograđenu, neomeđenu, svačiju, a što se njega tiče i više ničiju.

Samo ga je zebnja pred besmislom, na tom ulazu u drugi svet, zaustavila da ne potegne pištolj, kojim ga je lično vojvoda nagradio za hrabrost. Okrenuo je leđa, nemoćan da razume i pojmi toliko uništavanje, i avliji, i zgarištu, i selu. Pa kad se treće zore, glavobolan i mamuran, osvestio od pijanstva izazvanog jeftinom rakijom, u nekoj čatrliji koja se bestidno zvala kafanom, uz obalu jedne od presto-ničkih reka, i kad se umio na dvorišnom bunaru ledenom vodom, uputio se pravo u žandarmeriju.

Tamo neki red i poredak još vladaju, oni valjda, žandarmerija, čuvaju ovo malo što je od sveta posle tolike propasti ostalo. Lepo su ga primili, odlikovanog, u vojničkom žurnalu nekoliko puta imenovanog, i tako prerano sazrelog, osirotelog i opustelog. Iz žandarmerije i uniforme, za manje od godinu dana, prešao je u policiju. Takvi su se u službi najviše tražili – njima služba postane, a da to i ne primete, sve na svetu. Oni službi pamet i požrtvovanje, služba njima smisao i razlog. Pošteno.

Ali u policijskoj službi Todor se uvek iznova susretao sa tim besmislom ubijanja. Svako malo čučao je nad nekim izvrnutim nesrećnikom, premeravao uglove i putanje metaka, opkoračivao krupnije dokaze u potrazi za onima sitnijima. I trudio se da nađe neki razlog nasilnog

kraja žrtve, da joj bar posthumno dodeli opravdanje za to što joj se dogodilo. Nije on to radio sa nekim planom. Jednostavno, morao je da se bori protiv nadirućeg i svezarajućeg razgrađivanja, instinktivno bi se ustobočio ispred mraka ne prelazeći na njegovu stranu, kao što ni u opustelu avliju nije mogao da zakorači, ali i ne dozvoljavajući mraku da pređe na njegovu stranu.

Ako ga je nešto onespokojavalo onda je to bilo iskakanje iz normalnog reda stvari. Umiranje bi moralo da ide po redu, a ne na preskok. Mučio se u svakom mu novom dodeljenom slučaju da shvati zašto je od poretka odstupljeno. A tek u slučaju Koče Paramentića smisao mu je izmicao. Nijednog razloga nije bilo, barem ga on nije video, da takav mlad čovek bude mrtav. Stajao je Todor na vratima velike radne sobe sa sve šeširo, kao nekada pred kapijom porodične avlije sa oficirskom šapkom, nemajući snage ni nju da skinu, prekrsti se i prizove krsnu slavu; poglêdao je po sobi, od velikog, teškog orahovog radnog stola, stolice sa visokim naslonom za njim, pa preko kafe-stočića sa dve kožne duboke fotelje do malog elegantnog pisaćeg stola. Sve je nekako bilo na svom mestu, kao da će onaj ko je sobu koristio ovog trenutka izaći na vrata koja vode u malo kupatilo i zasesti za radni sto. Skoro da je Todor pred očima i video pokojnika kako seda i kako mu pokretom ruke pokazuje da uđe i namesti se u jednu od fotelja.

Dešavalo se to Todoru i ranije – i na kapiji porodičnog imanja činilo mu se, ma nije mu se činilo, bio je siguran da čuje glasove čeljadi, iako ih je neka *Strafexpedition*² davno

² Kaznena ekspedicija – vojna akcija protiv civilnog stanovništva, dakle, nedozvoljena pravilima ratovanja, namerna da zastraši i slomi duh otpora ili se, zbog nečega, osveti.

bila pobila; a i pre toga, povlačeći se sa svojim pukom kroz planine i led, video je pokočene već smrznute drugove gde ga pozivaju da sedne sa njima, ukraj puta, ali mu je uvek ostajala bar trunka zdrave pameti da zna da to nije moguće. A baš ako je i moguće, da mu je bolje da se pravi da nije. Neki se smisao, pa i neka vajda i iz takvih doživljaja nakupila: Todor je postajao sve mudriji i iskusniji, bogat iskustvom i ovog i onog sveta.

Već je i sam počeo da veruje da sve zna, i da sa samo malo truda može da objasni i najsloženija razbojništva i ubistva. U policiji su mu, zbog te vere kojom je zračio, dodeljivali kao pomoćnike početnike i one sa kojima niko nije želeo da radi. Todor je nekako uvek uspevao da im nađe mesto i da ih nečemu nauči.

I sad, taj Paramentić – nema tragova nasilnog ulaska, ništa nije ispremetano, on bio čovek na svom mestu... Ako nema tragova obijanja i pljačke, to onda upućuje na zaključak, *je l' da*, da se on sam ubio. Samo što Todor nije mogao to da prihvati. Stajao je i dalje na ulazu u radnu sobu i kanio se da zakorači, pričajući sam sa sobom, iznoseći pretpostavke i pobijajući ih: pa neće valjda sad i bogataška deca da se ubijaju? Što? Ovaj rat nije ni video. Ma, šta – rat! Ovaj ništa strašno nije video. Ni ružno. Njegovi su sigurno negde na strani³, daleko od fronta, *radili za narodnu stvar*. I on, tada dečkić, nije mogao imati više od petnaestak godina, bio uz njih. Pa posle nastavio tatin posao. Ne, ne, takvi se ne ubijaju sami...

Sitni koračaji iza leđa, od ulaza u stan, trgoše ga. Na mesto uviđaja dolazila je upravo i Milica, daktilografinja

³ U inostranstvu.

i čedo njihovog odeljenja u policiji. Užurbana, uvek zbu-njena, uplašena što kasni, i to baš na zadatak kod *gos'n Toše*, tako ozbiljnog i, *uh*, tako strogog i mrzovoljnog. Znajući ko pristize, Todor se i ne okrenu, i koraknu u prostranu radnu sobu, oprezno, pazeći gde staje i dalje pažljivo razgledajući predmete i nameštaj.

Milica, smetenija nego inače, zastade na samim vratima, upravo na mestu gde je Todor stajao do maločas. Obema rukama držala je tešku torbu sa portabl pisaćom mašinom.

Nekoliko takvih mašina predstavljale su, od pre nekog vremena, ponos prestoničke policije – modernizacija je osvajala i njihovu službu, pa su, u važnim slučajevima, gde su na bilo koji način bili uključeni viđeni ljudi, mogli da *postupaju na mestu uviđaja* i sastavljaju odmah izveštaje i zapisnike, ne gubeći vreme kao ranije na povratak u kancelariju, mučnu borbu neveštih inspektora s rečenicama, stenografsko prepisivanje, pa tek onda diktiranje u mašinu. Tehnika i progres gurali su tih godina, osim svih *privrednih i trgovačkih redova*, i policijski posao ka efikasnosti.

Iako je držala u rukama to malo čudo primenjene tehnike, štaviše, i znala uspešno njime da barata, na udivljenje kolega iz policije, to nije nimalo smanjivalo Miličinu nesigurnost. Stojeći i dalje na samom ulazu u kabinet, usitnila je glasom:

– Ju, *gos'n Tošo*, ju, ja sam, izvinite me, molim vas, ja sam, eto, što kasnim. Malo kasnim.

I dalje ne gledajući u nju, Todor je zastao kod malog pisaćeg stola, osmotrio ga, pa kad nije na njemu pronašao ništa vredno pažnje što bi mu možda pomoglo da

shvati šta se to desilo sa pokojnim Paramentićem, okrete se konačno Milici.

– Neka, dete, neka si ti došla, ovde i ne možeš da zaka-sniš. Glavno se već odigralo i bez nas – pa kad primeti da Milica baš ne shvata šta joj govori, pokaza joj na stolicu nad kojom je stajao:

– Evo, namesti se ovde, za ovaj sekreter, pa da polako počnemo...

Govoreći to, jednako se osvrtao po sobi, tražeći detalje koji bi mu mogli pomoći. Nekoliko slika bilo je na zido-vima, ali mu je pažnju privukla najveća i najlepša – jedan zimski predeo iz nekog ravničarskog sela. Stajala je tačno nasuprot velikog radnog stola.

Pregledajući dalje po sobi, pogled mu se vratio na ula-zna vrata, na kojima je još uvek stajala Milica. Zbunjena. Kao uvek.

– Uđite, aman, Milice, i sedite za sekreter – opet ju je uputio na mesto koje joj je odredio – da radimo.

– Kako ću, gos'n Tošo, vidite tepih kakav je, a ja sa ulice? Da se sazujem prvo?

– Milice! – povisi Todor glas, pa kad vide da Milica odmah obara pogled i da joj se na trepavicama skupljaju suze, zastade i nastavi blaže, podučavajući je:

– Milice, vi ste ovde službeno, vi ste jedna službena osoba, nismo mi ovde došli u kućnu posetu. Razumete? Pa još da nam iznose slatko i kafu. Uđite, lepo, kad vam kažem, namestite tu mašinu na ovaj sekreter, pa da radi-mo – poslednju je reč posebno naglasio, želeći da i tako istakne da se radi o nečem važnom i zvaničnom: ra-di-mo.

Nikako sebe ne videći kao neku važnu, službenu osobu, Milica uzdahnu i pažljivo prođe do sekretera, sve gledajući

da ne zgazi tepih, nego birajući da prođe uz njegovu ivicu, po parketu. Reklo bi se, senka se provlači duž zidova sobe.

Gubeći strpljenje, ali ne želeći da povredi krhku devojku, Todor joj priđe u dva koraka i uze joj mašinu iz ruku.

– Dajte mi tu skalameriju, vidite koliko je teška.

Uhvati Milicu podruku i, pravo preko tepiha, dovede je do pisaćeg stola. Odlučno postavi mašinu na sto, odmače stolicu i blago povuče Milicu ka njoj.

– Eto, vidite, tako – govorio joj je Todor, dok je sedala, kao detetu kome se pokazuje nešto teško što treba da savlada i uradi.

Konačno smeštena, Milica krete da odiže poklopac sa mašine, zape noktom za bravicu i zalomi ga. Nije ona obraćala previše pažnje na doterivanje, nije nikada marila za karmine i pudere, pogotovo ne za manikir. Pa došla je sa sela u prestonicu da završi nešto malo škole, da se zaposli i uda, a ne tu da gubi vreme na te stvari što su onim prestoničkim gospođicama bile jedino na pameti. I oblačila se jednostavno, ne mareći za detalje i ukrase. Jedino što bi se na njoj moglo smatrati, možda, nekakvim dodatkom, bile su naočare, stečene dugim časovima tumačenja nečitkih rukopisa i prepisivanja.

Očekivala je da će marljivošću i prilježnošću rešiti sve probleme i doći do onoga do čega joj je u životu stalo: valjda će se pre udati ako izađe na dobar glas, a ne ako su joj *obrve iscrtane*. Kolege u policiji, ogorčene svim zlom koje su u poslu sretali, podržavali su njenu jednostavnost i iskrenost, gledajući u njoj skoro mlađu sestru, koju od tog okolnog zla treba štititi.

Desilo se, ipak, da se Milica odvažila da prethodne večeri namaže lak na nokte, koji joj nikako nije pristajao niti

se uklapao sa njenim većitim tamnosmeđim bezličnim kostimićima, pa je onako krvavocrven tim više odudarao i od nje i od svega na njoj. Milici se povređen nokat, i bez krvi crven, zalomljen, učinio još upadljivijim. Ionako nije znala kud će s rukama, a sada joj je izgledalo da se, zbog tog jednog, i svi ostali nokti, i njena nelagoda zbog njih, i ona sama – da se sve to vidi čak sa ulice, kroz one velike prozore radne sobe pokojnog Paramentića. Ne znajući šta bi drugo, stavila je taj nokat u usta, iako povreda nije bila ni bolna ni ozbiljna, jedva da bi se povredom dala i nazvati.

I sve joj se nekako stužilo, i učinilo joj se žalosno, a najviše od svega žalosna joj je izgledala budućnost i ona sama i usamljena u njoj. Suze su opet počele da joj se skupljaju u očima, ona je zbunjeno pomislila da joj se magle naočare, pa je pošla da ih skinе drugom rukom, kad je na njoj osetila toplu kapljicu, otkinutu sa trepavica. Nije znala više šta bi ni gde bi. Sedela je nad mašinom, sa vrhom jednog prsta postrance u ustima, posmatrajući kako joj se sve više suza otkida sa trepavica i pada na tipke mašine.

Nekako baš u tom trenutku Todor je ponovo obratio pažnju na nju. Bavio se do tada radnim stolom, obilazio ga, zagledao, pokušavao čak i da ga pomeri, ali bez ikakvog izgleda na uspeh – ta gromada od orahovine bila je, jednostavno, preteška. I više od toga. Todor je čak i mantil skinuo i bacio ga preko jedne od fotelja, uz kafe-stočić, i nameravao da pokuša ponovo, kad mu je pogled skrenuo ka Milici.

– Šta je sad, dete? – zapitao je i ne pomišljajući šta bi mogao biti pravi uzrok njene nesreće. A onda je primetio da joj je vrh kažiprsta u ustima i pogrešno zaključio da Milica sigurno zbog toga plače.

– Pa, šta je to bilo – nastavio je – jesi li se povredila?

Ni sama Milica nije znala zašto plače. Nije osećala nikakav bol, samo tugu, tihu i veliku. Nije umela da objasni ni zašto je tužna, znala je samo da ne želi da bude tu gde je, da ne želi da radi to što radi, da ne želi ni taj nokat da drži u ustima, ali nije smela da se pomeri, da napusti posao, pa ni prst iz usta nije smela da izvadi. Usudila se samo, dok su joj suze i dalje kapale, da slobodnom rukom, palcem i kažiprstom, pokaže *gos'n Toši* da se malo, *malkice samo*, povredila.

Sluteći da, ipak, mora da bude i nekog višeg razloga za te tužne suze, Todor je polako krenuo prema njoj, sve govoreći blago i utešiteljski:

– Teška ti je ovo služba, srećo. I vucaraš tu mašinu, i svašta gledaš na ovim uviđajima... Što se lepo ne udaš i ostaviš sve to?

Ako nešto nije trebalo reći rasplakanoj devojci, onda je to bila upravo ta rečenica. Milica se zbog nje setila zašto je tužna i zašto je sve oko nje bilo tužno, i zašto je sve govorilo da će tužno i ostati.